

УДК 37.04:37.014.53:37.04:351.851

З. Фалинська

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто особливості підготовки соціального педагога та соціального працівника до практичної та управлінської діяльності. Зазначено, що професійна підготовка соціального педагога є процесом формування фахівця нового типу, здатного швидко й адекватно реагувати на зміни у суспільстві.

Ключові слова: практична підготовка, соціальний педагог, соціальний працівник, система підготовки, неперервна освіта.

Становлення професії “соціальний педагог” відбувається в Україні на основі глибоких перетворень, що призвели до великої кількості соціальних, економічних, морально-психологічних та інших проблем, а тому вимагає вирішення двох основних завдань:

– визначення сфери професійної діяльності соціальних педагогів та соціальних працівників;

– створення системи професійної підготовки фахівців для цієї сфери [1 – 3].

Аналізуючи роль і місце соціального педагога у сфері професійної діяльності, треба зауважити, що в Україні це питання ще не є вирішеним як на теоретичному, так і на законодавчому рівні. Тому під час розробки цього питання ми зверталися до зарубіжного досвіду його вирішення [4 – 6].

Проведений аналіз літературних джерел [7 – 10] засвідчив, що у світовій практиці діяльність соціальних працівників і соціальних педагогів трактується у контексті п’яти параметрів: географічному, політичному, соціально-економічному, культурному і духовному.

Географічний контекст визначає межі здійснення соціальної роботи (держава, нація, регіон, агентство), політичний контекст передбачає врахування наявності в країні певного режиму, системи, що створює відповідні умови для здійснення соціальної політики і відповідної практичної соціальної роботи.

Соціально-економічні фактори зумовлюють наявність певного рівня життя, умов для праці, здобування освіти, отримання соціального забезпечення і захисту, різноманітних соціальних послуг допомоги й підтримки.

Культурний та духовний контексти вимагають поваги до віросповідань, культурних надбань окремих осіб, сімей, груп, спільнот, націй, а також урахування соціальних цінностей суспільства, філософсько-політичних поглядів, етики, ідеалів і цінностей людей, з якими співпрацюють соціальні працівники чи педагоги.

До традиційних видів і форм соціально-педагогічної роботи в багатьох країнах світу належать соціально-педагогічна робота з сім’єю, дітьми, підлітками і молоддю, робота у сфері психічного здоров’я, у закладах освіти тощо.

Новими сферами соціально-педагогічної діяльності є робота за місцем проживання, культурно-дозвільнева діяльність, із переселенцями, іноземними громадянами, біженцями тощо.

Ми погоджуємось із думкою дослідників (В. Бочарової [11, 12], О. Безпалько [13], В. Поліщук [14] та іншими), що діяльність соціального педагога повинна бути адресована людям із різних соціумів і сфер діяльності: соціально-педагогічної, правозахисної, просвітницької, дозвільневої, організаційно-методичної, управлінської, дослідницької, агітаційно-пропагандистської.

Дослідники стверджують, що соціальний педагог повинен працювати не тільки в педагогічних сферах, а й у структурі управлінської діяльності. Свою професійну діяльність він може зреалізувати в різноманітних установах, які за відомчою приналежністю можна класифікувати на установи освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, комітетів у справах сім'ї та молоді, установи, що належать до системи органів внутрішніх справ і юстиції тощо [15, 16].

Фахівець із соціальної педагогіки може працювати у:

- сім'ї, різних типах освітніх закладів (школах, гімназіях, ліцеях, коледжах, вищих навчальних закладах тощо);

- дошкільних закладах і закладах додаткової освіти, спеціальних профілактичних закладах, що належать до системи органів внутрішніх справ, дитячих приймальних і розподільних притулках, закладах корекції поведінки, спеціалізованих, дитячих колоніях, тюрмах, спецпрофесійно-технічних училищах (далі – ПТУ) тощо;

- соціальних службах (медико-психолого-педагогічних, реабілітаційних, геріатричних центрах, будинках для дітей з особливими потребами, центрах зайнятості та працевлаштування, центрах зайнятості населення тощо);

- закладах охорони здоров'я (дитячих лікарнях, спецлікарнях для психічно хворих дітей, дітей-наркоманів, будинках відпочинку, санаторіях тощо);

- закладах комітетів у справах молоді (дворових дитячих клубах, будинках відпочинку для підлітків, молодіжних гуртках, освітніх молодіжних центрах);

- соціальних службах підприємств, організацій і установ, гуртожитків, комерційних структур, творчих громадських організацій, різноманітних фондів, благодійних організацій;

- службах комунальних структур (соціально-педагогічних, культурно-спортивних комплексах, центрах конкретної соціальної допомоги в домашніх умовах);

- центрах соціальних служб для молоді, телефонах довіри;

- валеологічних службах (профілакторіях, реабілітаційних центрах, центрах оздоровлення при лікарнях, санаторіях, профілакторіях, при медичних пунктах тощо);

- службах культурно-дозвільної анімації (підліткових клубах, будинках творчості дитини, будинках культури, школах народних ремесел, сімейних клубах, сімейних будинках, парках, ігрових майданчиках тощо);

- центрах дозвілля та творчості дітей, фізкультурно-оздоровчих і спортивних установах, закладах літнього відпочинку дітей, дитячих та юнацьких об'єднаннях, зорієнтованих на реалізацію завдань соціального виховання дітей, зокрема і в приватній практиці;

- установах, що належать до системи органів внутрішніх справ і юстиції (приймальники-розподільники, спеціалізовані і спецПТУ, тюрми, колонії, суди тощо);

- установах комітетів у справах сім'ї і молоді, будинках творчості, молодіжних гуртках, будинках для відпочинку підлітків, центрах профорієнтації, центрах зайнятості, клубах і кімнатах при житлово-експлуатаційних конторах тощо);

– культурно-дозвіллевих і спортивно-оздоровчих закладах різного відомчого підпорядкування;

– службах соціального захисту і соціального забезпечення [17].

Соціальний педагог повинен мати можливість працювати у сфері приватної практики. Його діяльність зумовлюється специфікою регіону, області, району, міста, потребами і запитамі клієнтів [18].

Необхідно констатувати, що на сьогодні ця посада запроваджена далеко не у всіх закладах, де потрібний такий фахівець. Економічними і організаційними труднощами гальмується створення багатьох соціально-педагогічних закладів і служб, які необхідні для повноцінної підтримки та захисту людини [19, 20].

У сфері практичної діяльності перед соціальними працівниками в багатьох країнах стоять одні й ті ж завдання, а саме [21, 22]:

– підтримувати, підбадьорювати і стимулювати людей до розвитку власних сил, конструктивної діяльності, до використання наявних у них особистих резервів;

– пропонувати допомогу, організовувати її, встановлювати різноманітні необхідні для цього зв'язки й контакти;

– супроводжувати людей протягом певного життєвого періоду, проявляти особисту участь, організовувати контроль за ситуацією для захисту клієнта;

– представляти інтереси клієнтів, які потребують допомоги, якщо останні не можуть це зробити самостійно;

– звертати увагу на можливі негативні наслідки і вносити пропозиції для їх попередження, пом'якшення чи ліквідації;

– викликати співчуття та активізувати людей для надання допомоги тим, хто її потребує;

– здійснювати вплив на органи влади й управління для покращення якості обслуговування і соціального захисту;

– інформувати інстанції усіх рівнів про фактори, які негативно впливають або можуть вплинути на життєдіяльність певних груп населення [23].

У своїй практичній діяльності соціальні педагоги виконують різноманітні соціально-педагогічні ролі, до того ж здатність виступати в різних ролях належить до переліку знань, умінь та навиків, якими повинен володіти фахівець [24 – 26].

Як свідчить аналіз практики, соціальному педагогу найчастіше доводиться надавати такі види допомоги:

– соціально-інформаційну, спрямовану на забезпечення інформацією з питань соціального захисту і підтримки, а також діяльності соціальних служб і спектру їх послуг;

– соціально-профілактичну, спрямовану на попередження конфліктних ситуацій, які спричиняють до дитячої безпритульності і занедбаності, забезпечення розвитку й виховання дітей у сім'ях групи ризику;

– соціально-правову, яка спрямована на дотримання прав людини і дитини, на створення необхідних умов для реалізації прав батьків на виховання дітей, подолання педагогічних помилок і конфліктних ситуацій у взаємовідносинах дітей з батьками, однолітками, вчителями, сприяння в реалізації правових гарантій виховання дітей з житлових, сімейно-побутових, трудових, громадянських питань;

– соціально-реабілітаційну, спрямовану на надання реабілітаційних послуг у центрах, комплексах, службах та інших установах із відновлення психологічного, морального, емоційного стану і здоров'я тим, хто їх потребує;

– соціально-побутову, спрямовану на поліпшення побутових умов дітей, які проживають у сім'ях групи ризику;

– соціально-економічну, спрямовану на надання допомоги при отриманні компенсацій, матеріальної допомоги, одноразових виплат, адресної допомоги на матеріальну підтримку сиріт, випускників дитячих будинків;

– медико-соціальну, що спрямована на створення сприятливого мікроклімату в сім'ї та соціумі, в якому розвивається дитина; усунення негативних впливів сім'ї, шкільного колективу, проблем у взаємовідносинах із навколишнім; самовизначенні професійному та міжособистісному;

– соціально-педагогічну, спрямовану на попередження конфліктних ситуацій, які спричиняють до дитячої безпритульності і занедбаності, забезпечення розвитку і виховання дітей у сім'ях групи ризику.

Як свідчить аналіз змісту й основних напрямків соціально-педагогічної діяльності, соціальні педагоги виконують такі основні функції [27]:

– діагностичну (вивчення особистості, сім'ї, груп людей, ступеня впливу на них мікросередовища і постановка “соціального діагнозу”. Здійснення цієї функції вимагає знань психо- і соціодіагностики, інших соціально-педагогічних методів та соціологічних досліджень процесів, що відбуваються у навколишньому середовищі);

– виховну (забезпечення цілеспрямованого впливу всіх соціальних інститутів на поведінку і діяльність клієнта. За цього особливої актуальності набуває використання у виховному процесі можливостей суспільства, виховного потенціалу мікросередовища, потенційних можливостей самої особистості як активного суб'єкта виховного процесу);

– організаційну (організація певної діяльності, вплив на її зміст, допомога у працевлаштуванні, професійній орієнтації та адаптації, координація діяльності підліткових і молодіжних об'єднань, організаторська робота із забезпечення взаємодії клієнта з медичними, культурними, спортивними, правовими установами, товариствами і благодійними організаціями);

– прогностичну (програмування, прогнозування, проектування процесу соціального розвитку конкретного мікросоціуму, діяльності різних інститутів, які беруть участь у соціальному формуванні особистості);

– попереджувально-профілактичну і соціально-терапевтичну (соціальний педагог передбачає та приводить у дію соціально-правові, юридичні, психологічні механізми попередження і подолання соціотерапевтичної допомоги, забезпечує захист прав клієнта, надає їм допомогу в період їх соціального та професійного визначення);

– організаційно-комунікативну (сприяє залученню і підготовці волонтерів до соціальної роботи, встановленню між ними ділових та особистісних контактів, організовує взаємодію між різними соціальними інститутами на допомогу клієнту);

– правоохоронно-захисну (використовує наявний арсенал правових норм для захисту прав та інтересів клієнтів, сприяє застосуванню заходів державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, які допускають прями або опосередковані протиправні впливи на клієнта).

М. Галагузова, аналізуючи діяльність соціальних педагогів, які працюють із дітьми, виділяє такі функції: а) діагностичну; б) прогностичну; в) посередницьку; г) корекційно-реабілітаційну; д) охоронно-захисну; е) попереджувально-профілактичну; є) евристичну.

Російський дослідник Ю. Льоніна виокремлює функції соціальних педагогів, які працюють у територіальних органах і центрах соціального захисту населення:

соціально-відновну; комунікативно-підтримувальну; навчально-комунікативну; корекційно-оздоровлювальну; реабілітаційно-адаптивну; координаційно-посередницьку.

Як видно із переліку, функції соціального педагога спрямовано на створення оптимальних соціально-педагогічних умов життя громадян, забезпечення їхньої здатності до нормального функціонування у суспільстві.

Основне призначення професійної соціально-педагогічної діяльності – сприяти самореалізації кожної людини, розвитку ресурсів для задоволення індивідуальних, групових, національних потреб і запитів, створенню сприятливих умов для життєдіяльності й захисту всіх прав людини.

Соціальний педагог покликаний створювати систему соціальної допомоги розвитку і саморозвитку особистості, створювати умови найбільшого сприяння психологічному комфорту. У процесі організації діяльності, спрямованої на покращення добробуту людей, об'єднуються зусилля соціальних педагогів, соціальних працівників, усіх фахівців соціальної роботи.

Література

1. Луговий В. І. Управління освітою [Текст] : навч. посіб. для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності “Державне управління” / В. І. Луговий. — К. : УАДУ, 1997. — 302 с.

2. Педагогическая практика студентов [Текст] : учеб. пособ. / В. П. Гарантей, И. А. Карпюк, И. Н. Прокопьев [и др.] ; под ред. В. П. Гарантея. — Минск : Университетское, 1991. — 206 с.

3. Положення про проведення практики студентів в навчальних закладах України від 08.04.1993 р. [Текст]. — К. : [б. в.], 1993. — 20 с.

4. Козлов А. А. Социальная работа за рубежом: состояние, тенденции, перспективы [Текст] : сб. науч. очерк. / А. А. Козлов. — М. : Флинта ; Московский психолого-социальный институт, 1998. — 224 с.

5. Корсак К. В. Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів [Текст] : монографія / К. В. Корсак ; за заг. ред. проф. Г. В. Щокіна. — К. : МАУП-МКА, 1997. — 208 с.

6. Некрасов А. Я. Международный опыт социальной работы [Текст] : учеб. пособ. А. Я. Некрасов. — М. : Государственная академия сферы быта и услуг, 1994. — 96 с.

7. Бочарова В. Г. Педагогика социальной работы [Текст] / В. Г. Бочарова. — М. : SVR – Аргус, 1994. — 208 с.

8. Капська А. Й. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) [Текст] / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Ф. Х. Вайнола ; за заг. ред. І. Звереві та Г. Лактіонові. — К. : Науковий світ, 2001. — 129 с.

9. Коваль Л. Г. Соціальна педагогіка / Л. Г. Коваль, І. Д. Зверева, С. Р. Хлебик // Соціальна робота [Текст] : навч. посіб. — К. : ЗМН, 1997. — 392 с.

10. Міщик Л. І. Соціальна педагогіка: досвід та перспективи [Текст] / Л. І. Міщик. — Запоріжжя : [б. в.], 1999. — 248 с.

11. Бочарова В. Г. О некоторых методологических подходах к пониманию целостного процесса социализации воспитания и развития личности / В. Г. Бочарова // Теория и практика социальной работы [Текст]. — М. ; Тула : [б. и.], 1993. — С. 34—49.

12. Бочарова В. Г. Развитие образования в области социальной работы в России в контексте международного опыта / В. Г. Бочарова [Текст]. — М. : Центр социальной педагогики, 1996. — 16 с.

13. Безпалько О. В. Формування готовності студентів педвузу до проектування організаційних форм виховної діяльності [Текст] : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / О. В. Безпалько. — К. : [б. в.], 1998. — 170 с.
14. Поліщук В. А. Соціальний педагог у сфері професійної діяльності / В. А. Поліщук // Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка [Текст]. — 2001. — №1. — С. 153—161.
15. Лёнина Ю. А. Социальный педагог в сфере профессиональной деятельности / Ю. А. Лёнина // Ученые записки социального института [Текст]. — М. : [б. и.], 1998. — № 4. — С. 41—49.
16. Міщик Л. І. Соціальна педагогіка [Текст] : навч. посіб. / Л. І. Міщик. — К. : ІЗМН, 1997. — 140 с.
17. Державна програма соціальної політики на 1997 – 2000 роки [Текст] : Постанова КМУ. — К. : [б. в.], 1997. — 32 с.
18. Навчальна програма з соціальної педагогіки для спеціальності “соціальна педагогіка та практична психологія” [Текст] / уклад. : А. І. Конончук, І. М. Суховєєва. — Ніжин : НДПУ, 2001. — 24 с. — Бібліогр. : с. 23.
19. Диагностика профессиональных способностей, система профессионального отбора социальных педагогов и социальных работников [Текст] : сб. науч. труд. / отв. ред. В. Н. Келасев. — М. : [б. и.], 1994. — 127 с.
20. Діяльність центрів соціальних служб для молоді України: Сучасний стан і перспектива розвитку [Текст]. — К. : Академпрес, 1999. — 182 с.
21. Галагузова Ю. Н. Теория и практика системной профессиональной подготовки социальных педагогов [Текст] : дис. ... д-ра пед. наук: 14.00.08 / Ю. Н. Галагузова. — М. : [б. и.], 2001. — 373 с.
22. Мороз О. Г. Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація [Текст] / О. Г. Мороз, В. О. Сластьонін, Н. І. Філіпенко. — К. : Знання, 1997. — 168 с.
23. Петрович Т. В. Професійна підготовка соціальних працівників до роботи (з досвіду роботи) [Текст] / Т. В. Петрович ; за ред. О. П. Кузьменка. — К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2001. — 47 с. — Бібліогр. : с. 45.
24. Браунс Х. Обучение социальной работе и социальной педагогике в Европе / Х. Браунс, Д. Крамер // Школа социальных педагогов и социальных работников [Текст]. — М. : [б. и.], 1991. — С. 3—49.
25. Доуэл М. Подготовка социальных работников в США / М. Доуэл // Магистр [Текст]. — 1994. — № 6. — С. 52—58.
26. Дубасенюк О. А. Професійне становлення педагога [Текст] / О. А. Дубасенюк. — Житомир : ЖДПІ, 2000. — 106 с.
27. Бойко А. М. Єдність теорії і практики у формуванні особистості вчителя: цілісний підхід / А. М. Бойко, В. О. Пашенко // Вища і середня педагогічна освіта [Текст] : наук.-метод. зб. — Вип. 16. — К. [б. в.], 1993. — С. 4—12.

Z. Falynska

**PROBLEM ANALYSIS OF SOCIAL TEACHERS
AND SOCIAL WORKER'S
TRAINING FOR ADMINISTRATIVE ACTIVITY**

The peculiarities of social teachers and social worker's training for practical and administrative activity are examined. It is mentioned that the professional

training of social teacher requires the process of formation a specialist of a new type who is able to react on the changes in society quickly and in a proper way.

Key words: practical training, social teacher, social worker, training system, uninterrupted education.